

UVOD: PREDMET, METODA IN OBSEG RAZISKAVE

1.

Z redkimi izjemami so – ali pa so to bili pred svojim izumrtjem – obalni prebivalci otokov južnega morja izvrstni pomorščaki in trgovci. Nekatera plemena so izumila odlične, velike kanuje za morsko plovo in so jih uporabljala za trgovske odprave v oddaljene kraje, vojaške napade in osvajanja. Papuanski Melanezijci, ki živijo ob obali in na oddaljenih otokih Nove Gvineje, niso nobena izjema. V splošnem so drzni mornarji, marljivi izdelovalci različnih predmetov in navdušeni trgovci. Središča, kjer izdelujejo pomembne izdelke, na primer lončevino, kamnita orodja, kanuje, izvrstne košare in cenjeno okrasje, ležijo na različnih območjih, pač glede na večšine, ki jih obvladajo lokalni prebivalci, njihovo tradicionalno plemensko tradicijo ali pa posebne naravne danosti, ki jih ponuja okrožje. Zaradi tega se s temi proizvodi trguje na obsežnem območju, včasih celo v kraje, ki so oddaljeni na stotine milj.

Različna plemena so razvila čisto konkretne oblike izmenjave po točno določenih trgovskih poteh. Ena izmed najbolj presenetljivih oblik medplemenske trgovine poteka med plemenom Motu iz Port Moresbyja in plemeni iz Papuanskega zaliva. Motujci prejadrajo na stotine milj v težkih, okornih kanujih, ki se imenujejo *lakatoi* in so opremljeni z značilnimi jadri v obliki rakovičjih klešč. Papuancem iz zaliva prinašajo lončevino in okrasje iz školjk, v davnih časih tudi kamnita rezila. V zameno dobijo sago in težke deblake, ki jih kasneje uporabijo za izdelavo svojih kanujev *lakatoi*.⁵

Še dlje na vzhodu, na južni obali, živijo marljivi morjeplovci iz plemena Mailu. S svojimi vsakoletnimi trgovskimi ekspedicijami⁶ povezujejo vzhodni konec Nove Gvineje s plemeni iz osrednjega obalnega dela. Nazadnje so tu še domačini z otokov in otočij, pose-

⁵ Te odprave oziroma *hiri*, kakor jih imenujejo v motujskem jeziku, je v številnih podrobnostih in zelo jasno opisal kapitan F. Barton v delu C. G. Seligmana "The Melaneseans of British New Guinea" (Melanezijci britanske Nove Gvineje). Cambridge 1910, poglavje viii.

⁶ Prim. "Mailu" (Mailuji) avtorja B. Malinowskega v "Transactions of the R. Society of S. Australia, 1915, poglavje iv. 4, str. 612–629.

janih po vzhodnem koncu Papuanske Nove Gvineje, ki nenehno trgujejo med seboj. V knjigi profesorja Seligmana najdemo odličen opis te teme, predvsem bližnjih trgovskih poti med otoki, ki jih naseljujejo južni Masimi.⁷ Obstaja pa še eden, zelo obsežen in izredno kompleksen sistem trgovanja, čigar vplivov ni čutiti zgolj na vzhodnih otokih, pač pa tudi na otočju Louisiades, na otoku Woodlark, na Trobriandskem otočju, in na otoški skupini d'Entrecasteaux. Sega na kopenski del Nove Gvineje in posredno vpliva tudi na številna odročna okrožja, na primer na otok Rossel, in na nekatere dele gvinejske severne in južne obale. Ta trgovinski sistem, ki se imenuje *kula*, je glavni predmet te raziskave. Pokazalo se bo, da je to gospodarski fenomen precejšnjega teoretskega pomena. V plemenskem življenju domačinov, ki živijo na zgoraj omenjenem območju, ima bistven pomen. Tudi sami člani teh plemen, katerih predstave, ambicije, želje in nečimrnost so s kulo tesno povezani, se prav dobro zavedajo njenega pomena.

2.

Preden pričnemo predstavljati kulo, bi bilo priporočljivo opisati metode, ki so bile uporabljene pri zbiranju etnografskega gradiva. Rezultati znanstvenih raziskav na kateremkoli področju morajo biti predstavljeni popolnoma nepristransko in pošteno. Nihče si ne bi drznil opraviti eksperimentalne raziskave v fizikalni ali kemični znanosti, ne da bi podrobno opisal vse priprave na eksperiment, uporabljene inštrumente, način in število opazovanj, čas, porabljen zanje, in stopnjo približka pri vsaki meritvi. V manj eksaktnih vedah, kot sta biologija ali geologija, se tega sicer ne da narediti tako zelo natančno, vendar se bo vsak raziskovalec potrudil, da bo bralcu predstavil vse okoliščine, v katerih je eksperiment ali pa opazovanje potekalo. V etnografiji, kjer je nepristranski prikaz takih podatkov morda še bolj potreben, žal taki prikazi v preteklosti niso bili zmeraj predloženi tako velikodušno. Mnogi avtorji, ki pregledujejo pridobljene podatke in jih iz popolne teme potegnejo pred bralce, v metodološko iskrenost ne usmerjajo ravno najsvetlejših žarometov.

⁷ Op. cit. Poglavje xl.

Z lahkoto bi lahko navajali ugledna znanstvena dela, ki posredujejo bralcu pavšalna posploševanja, pri tem pa sploh ne navajajo, na osnovi katerih dejanskih izkušenj so avtorji oblikovali svoje ugotovitve. Nimajo posebnega poglavja ali odstavka, ki bi govorilo o okoliščinah, v katerih je opazovanje potekalo in v katerih so bili podatki zbrani. Menim, da imajo nesporno znanstveno vrednost le ti isti etnografski viri, pri katerih lahko jasno razmejimo na eni strani rezultate neposrednega opazovanja, izjav domačinov in interpretacije in na drugi avtorjevo sklepanje na osnovi njegove zdrave pameti in psihološkega uvida.⁸ V bodočnosti moramo dobiti preglede, kot je ta, ki je prikazan v tem poglavju v razdelku 6. Na ta način lahko bralec že na prvi pogled oceni, kako neposredno se je avtor seznanil s podatki, ki jih opisuje, in si pri tem oblikuje predstavo, na kakšen način je pridobil te podatke od domačinov.

Naj ponovim, da v zgodovinskih znanostih nihče ne more pričakovati, da ga bodo jemali resno, če bo svoje vire ovijal v plašč skrivnosti in govoril o preteklosti, kot da bi se z njo seznanjal s pomočjo vedeževanja. V etnografiji je avtor obenem sam svoj kronist in zgodovinar, njegovi viri pa so sicer lahko dostopni, po drugi strani pa nadvse kompleksni in težko opredeljivi. Ne najdemo jih v nespremenljivih stvarnih dokumentih, ampak v vedenju in spominih živih ljudi. V etnografiji je razdalja med surovimi podatki – kot si jih raziskovalec pridobi iz neposrednega opazovanja, izjav domačinov in iz kalejdoskopa plemenskega življenja – in med končno verodostojno predstavitvijo rezultatov pogosto ogromna. Etnograf mora premostiti to razdaljo v letih mučnega dela, od trenutka, ko stopi na obalo domačinov, in prvih poskusov, da bi navezal stik z njimi, do takrat, ko zapiše dokončno različico svojih izsledkov. Kratek oris etnografovih muk, skozi katere sem šel sam, bo morda lahko osvetlil to vprašanje bolje kot kakšna dolga abstraktna razprava.

⁸ Ko govorimo o tej plati raziskovalnih metod, dolgujemo zahvalo antropološki šoli v Cambridgeu, ki je pri obravnavanju tega vprašanja vpeljala resnično znanstveni način. Jasno razlikovanje med sklepanjem in opazovanjem je še posebno poudarjeno v delih Haddona, Riversa in Seligmána, tako da si lahko povsem natančno predstavljamo okoliščine, v katerih je delo potekalo.

3.

Predstavljajte si, da vas nenadoma samega odložijo z vso opremo vred na neko tropsko obalo blizu vasi, kjer živijo domačini, motorni čoln ali barčica, ki vas je pripeljala do sem, pa se počasi oddaljuje. Ker ste se nastanili v bivališču nekega bližnjega belopoltega soseda, na primer trgovca ali misijonarja, in vam zato ni potrebno ničesar več postoriti, vam preostane samo to, da takoj pričnete z etnografskim delom. Predstavljajte si, da ste začetnik brez kakih izkušenj in nimate ničesar, po čemer bi se lahko ravnali, in nikogar, ki bi vam pomagal. Belec je začasno odsoten ali pa ne more ali noče zapravljati svojega časa za vas. Natančno taka je bila moja iniciacija v terensko delo na južni obali Nove Gvineje. Dobro se spominjam dolgih obiskov vasi v prvih tednih in občutka neogljenosti in obupa, ki se me je polotil po številnih trdovratnih, a jalovih in ponesrečenih poskusih, da bi navezal pristen stik z domačini in dobil kaj terenskega gradiva. Imel sem obdobja malodušja, ko sem se zakopal v branje romanov, tako kot kdo, ki se v napadu tropske depresije in dolgočasje zateče k pijači.

Predstavljajte si torej, kako prvič vstopate v vas, bodisi sami ali v spremstvu vašega belopoltega vodiča. Nekateri domačini se zgrnejo okrog vas, še posebno, če so zavohali tobak, tisti starejši, z večjo mero dostojanstva, pa ostanejo na svojih mestih. Vaš beli spremljevalec ima že utečen način ravnanja z domačini in ne razume ali pa ga ne zanima kaj dosti, kako se jim morate kot etnograf približati. Prvi obisk vas navda z upanjem, da bo vse lažje, ko se boste ponovno vrnili sami. Tako sem vsaj upal sam.

Ob primernem času sem se vrnil in kmalu zbral okrog sebe občinstvo. Nekaj pohval v tako imenovani pidžinski angleščini z obeh strani in malo tobaka, ki je romal v druge roke, je ustvarilo ozračje medsebojne prijaznosti. Potem sem skušal preiti k stvari. Najprej sem želel obdelati stvari, ki ne bi zbudile nezaupanja, zato sem začel s tehnologijo. Nekaj domačinov je izdelovalo razne predmete. Brez težav sem jih opazoval in izvedel tudi imena za orodja in celo nekatere tehnične izraze za postopke, vendar pa se je na tem mestu zadeva končala. Potrebno je vedeti, da je pidžinska angleščina zelo pomanjkljiva, če želiš izraziti kako idejo, in še preden se dobro naučiš zastavljati vprašanja in razumeti odgovore, dobiš neprijeten občutek, da sproščena komunikacija z domačini v tem jeziku nikoli ne bo mogoča. Sprva se nisem znal spustiti v bolj podroben in jasen pogovor z njimi. Dobro sem vedel, da je najboljšo zdravilo za to zbiranje konkretnih podatkov, zato sem v vasi naredil popis, zapisal genealogijo,

narisal načrte in zbral sorodstveno terminologijo. Vendar so bili to zgolj prazni podatki, ki niso prispevali ničesar k razumevanju resnične mentalitete ali pa vedenja domačinov, saj si nisem mogel priskrbeti nobenega domačina, ki bi mi jih lahko zadovoljivo razložil in tudi nisem mogel dojeti bistva plemenskega življenja. Kar zadeva predstave o religiji, magiji, verovanje v čarovništvo in nadnaravna bitja, nisem dobil ničesar razen nekaj površinskih folklornih drobcev, ki jih je popačila pidžinska angleščina.

Informacije, ki sem jih dobil od nekaterih belopolnih prebivalcev v tem okrožju, so bile sicer dragocene, a so mi glede na moje delo še bolj jemale pogum. To so bili ljudje, ki so že leta živeli na tem ozemlju in so imeli nenehno priložnost, da so opazovali domačine in z njimi komunicirali, pa so komaj kaj vedeli o njih. Kako naj bi torej sam lahko upal, da jih bom prehitel in zvedel kaj več v bore nekaj mesecih ali v enem letu? Poleg tega je bil način, kako so moji belopolni informatorji govorili o domačinih in izražali svoja mnenja, precej nestrokovno, saj niso bili vajeni oblikovati svojih misli s kako mero doslednosti in natančnosti. Seveda so bila njihova mnenja večinoma pristranska in že vnaprej obsojajoča, kar je bilo za povprečnega praktičnega človeka neizogibno, pa naj je bil eden od administrativnih uslužbencev, misijonar ali trgovec; vendar so bila zelo odbijajoča za nekoga, ki si je prizadeval za objektivni znanstveni pogled na stvari. V tonu večine belopolnih prebivalcev sem zaznal prvine, ki jih tako pogosto zasledimo v nekvalitetnem pisanju amaterjev: tisto, kar je za etnografa resnično pomembno, kar je zanj znanstveni zaklad, se pravi kulturne in miselne posebnosti in svojskosti, s samozadovoljno lahkomiselnostjo ovrednotijo in ocenijo kot manjvredno.⁹

Dejansko nisem pri svojem prvem delu etnografske raziskave na južni obali dosegel nobenega napredka, vse dokler nisem bil v tem okrožju sam. Vsekakor pa sem ugotovil, kje se skriva skrivnost učinkovitega terenskega dela. In v čem je ta čarovnija, s katero lahko etnograf obudi pravega duha domačinov in prikaže resnično podobo plemenskega življenja? Kot sicer je mogoče uspeti samo s potrpežljivim in sistematičnim upoštevanjem številnih pravil zdrave pameti in uporabo dobro znanih znanstvenih načel, ne pa z

⁹ S tem v zvezi naj omenim tudi nekaj razveseljivih izjem, na tem mestu bom navedel le svoje prijatelje: Billija Hancocka na Trobriandskih otokih, M. Raffaella Bruda, prav tako trgovca z biseri, in g. M. K. Gilmourja, misijonarja.

odkritjem kakih imenitnih bližnjic, ki bi nas brez truda in težav privedle do zelenih rezultatov. Metodološka načela lahko razvrstimo v tri poglavitne skupine. Raziskovalec mora seveda najprej imeti prave znanstvene cilje in poznati vrednote in merila sodobne etnografije. Nadalje si mora organizirati dobro delovno okolje, kar v glavnem pomeni, da mora živeti prav med domačini in brez drugih belopolnih ljudi. Na koncu pa mora uporabiti vrsto posebnih metod za zbiranje, obdelovanje in urejanje podatkov. Sedaj je potrebno povedati še nekaj besed o teh treh temeljih terenskega dela. Začeli bomo z drugim, ki je najosnovnejši.

4.

Ustrezni pogoji za etnografsko delo. Kot sem že omenil, je najpomembneje, da se ne družite z drugimi belci in ostanete v kar najtesnejšem stiku z domačini, to pa je mogoče doseči le tako, da se utaborite prav v njihovi vasi (glej sliki 1 in 2). Sicer je zelo prikladno, če si lahko zaradi hrambe svojih stvari organizirate bazni tabor v bivališču kakega belca in če veste, da se lahko zatečete tja ob boleznih ali takrat, ko imate domačinov vrh glave. Vendar pa mora biti dovolj oddaljen, da ne postane kraj, kjer stalno živite in iz katerega se pojavite samo ob določenih urah in greste "raziskovat vas." Ne sme biti niti tako blizu, da bi v vsakem trenutku lahko odhiteli tja na oddih. Za belca namreč domačin ni naravni družabnik in potem, ko delate z njim nekaj ur, opazujete, kako obdeluje svoj vrt, poslušate drobce iz njegove folklore ali pa razpravljate o njegovih šegah, se vam bo seveda stožilo po družbi sebi podobnih ljudi. Če pa ste sami, v vasi, kjer to ni mogoče, se za kako urico podate na samotni sprehod, nato pa se vrnete in povsem naravno poiščete družbo domačinov, da se rešite osamljenosti. In tako jih s pomočjo tega naravnega občevanja spoznavate in se seznanjate z njihovimi šegami in verovanjem veliko bolje, kot če bi bili zgolj plačani in pogosto zdolgočaseni informatorji.

Razlika med občasnim druženjem z domačini in med tesnim kontaktom z njimi je ogromna. Kaj to slednje pomeni? Za etnografa to pomeni, da se je njegovo življenje v vasi, ta sprva nenavadna, tu in tam neprijetna in včasih izjemno zanimiva pustolovščina, počasi utirilo v vsakdanje kolesnice, ki so bile docela skladne z okolico.

Kmalu potem, ko sem se utaboril v Omarakani na Trobriandskih otokih, sem se začel na neki način udeleževati vaškega življe-

: Slika 1: ETNOGRAFOV ŠOTOR NA OBALI NU'AGASI

Slika ponazarja način življenja med domačini, opisan v 4. razdelku. Poleg šotori (gl. 4. in 5. pogl.) se vidi izdolbeno deblo velikega kanuja, na levi strani pod palmovimi listi pa je spravljen kanu masava.

: Slika 2: POGLARJEVA LISIGA (DOMAČA KOČA) V OMARAKANI

To'uluva, sedanji poglar, stoji v ospredju (gl. 2. pogl., 5. razdelek), na levi pod palmami je etnografov šotor (gl. 6. pogl.), pred njim čepi skupina domačinov.